

บทที่ ๒

ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์นรกการฎีกา

ในบทนี้ผู้วิจัยมีความประสงค์จะศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์นรกการฎีกาเป็นหลัก ประเด็นที่จะศึกษาวิเคราะห์ คือ ประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง นำเสนอเนื้อหาโดยย่อ จุดประสงค์ในการแต่ง เช่น วิธีการนำเสนอเนื้อหาทั้งที่เป็นเนื้อความเรียง และเนื้อความร้อยกรอง เป็นต้น โดยยึดตามแนวคัมภีร์นรกการฎีกาภาษาบาลีอักษรไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และภาษาบาลีอักษรพม่าเอกสารถ่ายสำเนา จากมูลนิธิอาจารย์พร รัตนสุวรรณ ประกอบการพิจารณา

๒.๑ ประวัติผู้แต่ง

คัมภีร์นรกการฎีกา แต่งโดย พระสังฆมหานายกเถระ นามว่า เรวตาทิพนฺธิต ธช-
ศาสนวังส มหาธมฺมราชครู อัครมหาบัณฑิต ผู้เป็นประธานในญัตติสังคายนาในประเทศพม่า

๒.๒ สมัยที่แต่ง

คัมภีร์นรกการฎีกา ปรากฏในนิคมคาถา กล่าวไว้ว่า แต่งในยุคสมัยพระเจ้ามังดง
แคว้นมณฑลยฺ แดงที่มหายุทธกวิหาร ได้รับอาราธนาจาก อุบาสกชื่อว่า อุสังกะ และ อุบาสิกา ชื่อ
ว่า เทสัน ใช้เวลาแต่ง ๑ ปีจึงสำเร็จ ตรงวันพุธ แรม ๗ ค่ำ เดือน ธันวาคม มรณศักราช ๑๑๗๐
พุทธศักราช ๒๔๘๕^๑ สรุปว่า แต่งใน ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๘-๒๔๘๕ นั่นเอง

มีข้อสังเกตว่า ระหว่างปณามคาถา กับ นิคมคาถา คัมภีร์นรกการฎีกา มีความคลาด
เคลื่อนกันในบุคคลที่กล่าวอาราธนา ปณามคาถากล่าวว่า หม่องปู้ เพียงคนเดียวอาราธนา ใน
นิคมคาถากล่าวว่า มี ๒ คน คือ อุสังกะ อุบาสก กับ เทสัน อุบาสิกา ระหว่าง หม่องปู้ กับ
อุสังกะ เป็นคนเดียวกันหรือไม่ หลักฐานไม่ได้กล่าวถึงไว้ และเทสันอุบาสิกา เข้ามาเกี่ยวข้องกับ
ในช่วงไหน ก็ไม่ชัดเจนเช่นเดียวกัน

^๑ นม.ฎีกา (บาลี) ๑/-/๑๕๐-๑๕๑.

๒.๓ ต้นฉบับภาษาบาลีที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้อาศัยคัมภีร์นัมมการฎีกา ที่เป็นภาษาบาลีอักษรไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการแปล อาศัยบาลีอักษรพม่าประกอบการพิจารณา สำหรับต้นฉบับบาลีอักษรพม่า ผู้วิจัยได้รับความเอื้อเฟื้อจากเจ้าหน้าที่ **มูลนิธิอาจารย์พร รัตนสุวรรณ**

ในเบื้องต้นพบว่าความแตกต่างระหว่างฉบับบาลีอักษรไทย กับฉบับบาลีอักษรพม่า มีความต่างกันบ้างเพียงเล็กน้อยเช่น เลขกำกับหัวข้อในคัมภีร์นัมมการฎีกา ฉบับพม่ามีเพียง ๓๓ หัวข้อ คือ คาถาที่ ๑ กับที่ ๒ นับเป็น ๑ หัวข้อ สำหรับฉบับบาลีอักษรไทย แบ่งออกเป็น ๓๔ หัวข้อ ได้แยกคาถาที่ ๑ กับคาถาที่ ๒ แยกออกจากกัน นับเป็น ๒ หัวข้อ เหตุผลที่แยกหัวข้อ เจ้าหน้าที่ได้ชี้แจงไว้ในบทนำว่า

ในการตรวจชำระนั้น ได้ดำเนินการปรับปรุงรูปแบบบางส่วน เช่น ตัดข้อตัวเลข ในช่วงคำอธิบาย คงไว้แต่ข้อตัวเลขที่คาถาแต่ละคาถา ได้กำหนดข้อตัวเลขแต่ละคาถาขึ้นใหม่ เดิมในฉบับพม่า คาถาที่ ๑-๒ รวมเป็นหัวข้อ ๑ จากข้อสังเกตพบว่า เมื่อเริ่มอธิบายคาถาที่ ๒ ซึ่งเดิมรวมอยู่ในข้อตัวเลขที่ ๑ ท่านใช้คำว่า ทุติยคาถายํ ปน สรณนุติ สัพพสตุตโลกุตส ปฏิสรรณูโต ปราโยเน เลโณ คาโณติ วุตตํ โหติ แปลว่า ก็ในคาถาที่ ๒ คำว่า **สรณ :** เป็นที่พึ่ง คือ เป็นที่พึ่งโดยเฉพาะ เป็นที่ป้องกัน อธิบายว่า เป็นที่พักพิง เป็นที่ต้านทาน^๒

สำหรับภาษาบาลีอักษรพม่า มีหลายประเด็นที่ต่างจากภาษาบาลีอักษรไทย เช่น สังฆณินตบถ (ครรรชนี) ใช้อ้างอิงในเนื้อหาตามลำดับ คล้ายๆ กับการดึงบาลีมาเชื่อม เพื่อความสมนัยกับการกล่าวอ้าง มีการบอกที่มาของประโยคบาลีที่ยกมาจากพระไตรปิฎกบ้าง อรรถกถาบ้าง ฎีกาบ้าง หรือแม้แต่คัมภีร์ฉันท และคัมภีร์ไวยากรณ์ ท่านพูดถึงคัมภีร์นั้นๆ ไว้ สามารถสืบค้นได้ในส่วนของ เล่ม ข้อ หน้า

ลักษณะพิพพท (ข้อความที่ควรกำหนด) เช่น อปฺปิจุโน จตุพฺพิโธ ความปรารถนาน้อย ๔ อย่าง ปญฺจปริจฺจาโค การบริจาค ๕ อย่าง เป็นต้น ท่านไม่อธิบายความของเนื้อหาว่า ความปรารถนาน้อย ๔ อย่าง มีอะไรบ้าง กล่าวเพียงหัวข้อใหญ่ๆ

นามานุกุมมิกา (ลำดับชื่อนุคคลและอื่นๆ) ไม่ได้จัดลำดับไว้ เช่นเดียวกัน

คาถาสูจิ (รวบรวมคาถาบทแรก) ไม่ได้จัดไว้ สันนิษฐานว่า ไม่ได้รับความนิยม หรืออาจเป็นเพราะเพิ่มความยุ่งยากก็เป็นไปได้

^๒ พระเวทเถระ ชาวพม่า รัตน, **นัมมการฎีกา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๕๑), หน้าบทนำ [๑๖].

สำหรับฉบับอักษรไทย ทั้ง สังฆวินิจฉัยบท ลักขิตัพพบท นามานุกกมิกา และคาถาสูจิ ได้จัดทำไว้ครบทุกอย่าง สะดวกในการศึกษาค้นคว้า

ข้อสังเกต สิ่งทีฉบับบาลีอักษรไทยได้จัดทำเพิ่มเติมเข้าไป ผู้วิจัยเห็นว่า ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายกับต้นฉบับเดิมแต่ประการใด เพียงแต่เพิ่มความสะดวกในการสืบค้น โดยเฉพาะในส่วนของดัชนี (สังฆวินิจฉัยบท) ที่ฉบับบาลีอักษรพิมพ์มากล่าวอ้าง เพียงแต่บอกชื่อคัมภีร์ไว้ แต่ไม่ได้บอก เล่ม/ ข้อ/ หน้า/ ไม่สะดวกในการสืบค้น ภาษาบาลีอักษรไทย ได้ตามสืบค้นจนสามารถนำมาแสดงไว้ที่เชิงบรรทัด สะดวก รวดเร็ว ในการสืบค้น และที่สำคัญไม่ได้ไปยุ่งเกี่ยวกับเนื้อหาของต้นฉบับเดิม

คัมภีร์นมักการฎีกาในส่วนที่เป็นฉันทลักษณ์ (คาถา) ไม่มีร่องรอยข้อผิดพลาดให้เห็น ที่พอมองเห็นจุดบกพร่อง คือ การนำเสนอเนื้อหา ไม่ไปตามลำดับแห่งพุทธประวัติ นักศึกษาทั้งหลายคุ้นเคยกับลำดับ เช่น ประสูติ ตรัสรู้ แสดงธรรม ปรินิพพาน เป็นต้น

ข้อสังเกต ในคาถาที่ ๑-๒-๓ เนื้อหาพรรณนาพุทธคุณหลังจากตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ดังคำว่า เสด็จไปดี ตรัสดี เป็นต้น ในคาถาที่ ๔ ทั้งข้อสงสัยให้เกิดขึ้นกับผู้ศึกษาในประเด็นที่ว่า ทรงประสบทุกข์ทางกาย ทางใจในสังสารวัฏ เพราะโลก มีผู้สงสัยว่า พระพุทธเจ้าจะประสบทุกข์ทางกาย ทางใจได้อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยไม่ขออธิบาย เพราะนมักการฎีกาอธิบายไว้แล้ว ในคาถาที่ ๗ และคาถาที่ ๑๒ ท่านได้กลับไปพรรณนาเรื่องการตรัสรู้ ผู้ศึกษาคิดว่า น่าจะพรรณนาไว้ก่อนหน้านี ในคาถาที่ ๑๗ ท่านกล่าวถึงการประกาศพระธรรมจักรแก่ปัญจวัคคีย์เป็นเรื่องราวหลังจากตรัสรู้ใหม่ๆ ในคาถาที่ ๒๐ ท่านกล่าวถึงการแสดงยมกปาฏิหาริย์ ในคาถาที่ ๒๒ ท่านได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าในขณะที่ยังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์เป็นการย้อนอดีตอีก

ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่ง คัมภีร์นมักการฎีกาก็ไม่ได้กล่าวถึงไว้ ไม่ได้ตั้งข้อสังเกต ซึ่งเมื่อพิจารณาดู คัมภีร์นมักการฎีกา จับประเด็นสำคัญๆ ได้หมด หรืออาจจะมองข้ามไปก็เป็นได้

คัมภีร์นมักการฎีกาเป็นคัมภีร์ที่อธิบายความ ขยายความในคัมภีร์นมักการ จับประเด็นต่างๆ มาประกอบการอธิบาย โดยเฉพาะศัพท์ (บท) ทุกศัพท์ในคัมภีร์นมักการ ผู้รจนาคัมภีร์ได้แจกแจงถึงรากศัพท์ได้ครบถ้วน สำหรับความคลาดเคลื่อนในการเดินประโยคแทบจะหาจุดบกพร่องไม่เจอ มีบ้างเพียงเล็กน้อย เช่น

๑) บาลี ฉบับพิมพ์ กับ ฉบับภาษาไทยมีบทที่ความคลาดเคลื่อนในเรื่องบุรุษของกิริยาอาขยาต ฉบับพิมพ์ เป็น **ขหิ ปขหิ ปฏิปุตฺตสมฺภิ** ฉบับภาษาไทยเป็น **ขหิ ปขหิ ปฏิปุตฺตสมฺภิ^๗** พิจารณาแล้ว ฉบับภาษาไทยถูกต้องกว่า เพราะประธานเป็นปฐมนุรุษ กิริยาประโยคนี้นี้ต้องเป็น

^๗ นม.ฎีกา. (บาลี) ๑/-/ ๑๒.

ปฐมบุรุษเช่นเดียวกันจึงจะสมนัย ฉบับภาษาบาลีอักษรไทยได้แสดงเนื้อหาที่คลาดเคลื่อนไว้ที่เชิงอรรถ ประกอบการตัดสินใจ

๒) ประโยคว่า ขถา จ พุยาธิยา โอสมฺ โรคฺฉิ นิตฺตํ วุจฺจติ^๔ นักศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทย จะคุ้นกับ พุยาธินา เป็นส่วนใหญ่ ไม่คุ้นเคยกับ พุยาธิ ที่เป็นอดีตลึงค์ สำหรับ โอสมฺ สันนิษฐานว่า ผิด เพราะเมื่อเปิดหาในพจนานุกรม จะมีแต่คำว่า โอสถ และ โอสถ์ แปลว่า โอสถ (ยา) ส่วน โอสมฺ แปลไม่ได้ ประโยคนี้ทั้งฉบับพม่า และฉบับภาษาไทย เหมือนกัน หรืออาจจะมี โอสม ที่แปลว่า โอสถ ก็อาจเป็นไปได้ ต้องศึกษากันต่อไป

๓) ประโยคว่า เกจิ ปน สเตน สเตน ปุณฺณกมฺเมน นิพฺพตฺตํ เอเกกฺกขุโณติ วทฺติ^๕ ฉบับภาษาไทย ทำเครื่องหมาย เลขนอกเลขใน (“ - ”) เป็น เกจิ ปน “สเตน สเตน ปุณฺณกมฺเมน นิพฺพตฺตํ เอเกกฺกขุโณ” ติ วทฺติ เมื่อเป็นอย่างนี้ ทำให้แปลไม่ได้ เสียความ ฉบับพม่าไม่ทำเครื่องหมายเลขนอกเลขใน เมื่อพิจารณาแล้วต้องการให้แปลว่า ส่วนอาจารย์บางพวกกล่าวถึงบุคคลที่บังเกิดขึ้นด้วยบุญกรรมอย่างละ ๑๐๐ ๆ ว่า “เป็นลักษณะอันหนึ่งๆ” โดยที่ “เลขใน” มีเพียงศัพท์เดียวคือ “เอเกกฺกขุโณ” ติ เนื้อหาต้องการแสดงให้เห็นว่า ความสมบูรณ์ของลักษณะของบุคคลทั่วไปทำบุญ ๑๐๐ ครั้งได้ลักษณะสมประกอบมาหนึ่งอย่างในลักษณะ ๓๒ ประการ สำหรับพระโพธิสัตว์นั้น กว่าจะได้ลักษณะสมบูรณ์มาหนึ่งอย่างต้องทำบุญ ๑๐๐ ๑๐๐ หมายความว่า ต้องทำบุญมากกว่ามนุษย์ทั่วไป ถึง ๑๐๐ เท่า เพราะฉะนั้น การทำเครื่องหมายเลขในฉบับภาษาไทยจึงไม่ถูกต้อง อาศัยประโยคที่ใกล้เคียงกันเป็นข้อสรุป

๔) บาลีหน้า ๒๓ บทมตฺติกา ฉบับภาษาไทยเป็น อมิตो ฉบับ ภาษาพม่า เป็น สมิตो ซึ่งเนื้อหาตรงนี้ท่านต้องการ อธิบายคำว่า อมิตคุณคณาธารี โดยแยกอธิบายเป็นคำๆ คำแรก คือ อมิต ไม่ใช่ สมิต ซึ่งฉบับพม่าท่านอาจเขียนด้วยความพลั้งเผลอ

๕) ท่านวิเคราะห์พบว่า คุณา โดยตั้งวิเคราะห์ว่า อตฺตโน อาธารี ทพฺพํ ปากฏํ กรโณตฺติ คุณา^๖ ฉบับพม่า หลุดศัพท์ว่า ทพฺพํ ไป แต่ฉบับภาษาไทย มีความสมบูรณ์ มีการอ้างอิงหลักฐานที่ชัดเจน

^๔ นม. ฎีกา (บาลี) ๑/-/๕๕.

^๕ นม. ฎีกา (บาลี) ๑/-/๓๕.

^๖ นม. ฎีกา (บาลี) ๑/-/ ๒๔.

๖) ผู้แต่ง กล่าวถึง ศัพท์ว่า **อินทริยปรปริยตฺตญาณ**^๗ ฉบับพม่าเป็น **อินทริยปรปริยตฺตญาณ** มีความคลาดเคลื่อนเล็กน้อย ซึ่งเมื่อว่าโดยองค์ญาณ ต้องการศัพท์ว่า **อินทริยปรปริยตฺตญาณ**

๗) ผู้แต่งได้ยกเอาอรรถกถาอธิบายกษัตริย์มาอ้างว่า “สตฺถา อุปาสกา เหฏฺฐา อวีจี อุปริ ภวคฺคํ ปริจฺเจทํ กตฺวา ติริยํ อปริมาณาสุ โลกาตฺตสุ ฯเปฯ อาหา”ติ^๘ การที่ท่านได้ยกอรรถกถามาอ้าง มีบางบทหลุดหายไป คือ บทว่า ติริยํ ซึ่งเมื่อตามไปค้นดูในอรรถกถา แสดงให้เห็นว่า เนื้อความได้ขาดหายไปจริง ดังที่ฉบับภาษาไทยกล่าวอ้างไว้

๘) ผู้แต่งคัมภีร์นรกการฎีกาได้กล่าวอ้างคัมภีร์อุปทานว่า “วุตฺตญฺเหตํ อุปทาน

‘พุทฺโธติ กิตฺตยฺนตฺตสฺส กาเย ภวติ ยา ปีติ

วรมเว หิ สทา ปีติ กสิณณปี ชมฺพุทฺธิปฺปสฺสา”ติ^๙”

ผู้วิจัยไปสืบค้นคัมภีร์ดู ปรากฏว่า บาทกถาฉบับไม่มีในบาลีอุปทาน แต่ไปปรากฏในทีฆนิกาย สลฺลขณวรรคอรรถกถา เล่ม ๑ ข้อ ๕๓ ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ อรรถกถา หน้า ๓๒๔ แสดงให้เห็นว่า มีความคลาดเคลื่อนในการอ้างอิงคัมภีร์

๙) ฉบับพม่า บาลีหน้า ๑๐ เป็น **สตฺถวีกาภาโว นามาทิ** ฉบับภาษาไทยเป็น **สตฺถวีกาภาโว นาม** พิจารณาตามหลักไวยากรณ์ ฉบับภาษาไทยถูกต้อง

๑๐) บาลีหน้า ๑๘ ย่อหน้าว่า นรเทวมงฺคฺลนฺติ นรเทวานํ มงฺคฺลญฺตํ. อยํ ปเนตฺถ วจนฺตุโถ. ศัพท์ว่า วจนฺตุโถ พม่า เป็น วจนฺตุโต (วจนฺโตฺต) ซึ่งมีความคลาดเคลื่อน

๑๑) บาลีหน้า ๔๖ บรรทัดที่ ๓ ฉบับภาษาไทยเป็น อาสาพุทฺธิปฺปญฺณาย ฉบับพม่าเป็น อาสาพุทฺธิปฺปญฺณาย เมื่อพิจารณาแล้วฉบับพม่าพิมพ์ตก สระ อา

๑๒) พม่าบาลีหน้า ๔๓ ศัพท์ที่ท่านนิยามแต่งมาด้วยกัน มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน นักศึกษาภาษาบาลีเรียกกันว่า ศัพท์พวง คือ **วุทฺธิ วุฑฺฒิ เวปฺปุลฺล** ฉบับพม่าคลาดเคลื่อนจากบาลีอักษรไทย อาจจะเป็นเช่นนี้ หรือพิมพ์ตก พุ หายไป บาลีอักษรไทยที่ปริวรรตมาจากอักษรพม่าก็ไม่ได้แสดงผล

กรณีที่มีพยัญชนะตัวสะกดอยู่หน้าสระ เช่น **อตุโถ พุทฺโธ วุตฺโต วุตฺเต** เป็นต้น การวางสระ ระหว่างฉบับอักษรไทย กับอักษรพม่า มีความต่างเล็กน้อยเช่น

^๗ นม. ฎีกา (บาลี) ๑/-/ ๒๖.

^๘ นม. ฎีกา (บาลี) ๑/-/ ๒๑.

^๙ ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๖/๕๓, พุ.อิตฺติ.อ. (บาลี) ๑/๕๐/๓๒๔.

เปรียบเทียบการวางพยัญชนะสัทโยค ระหว่างบาลีอักษรไทย กับ อักษรพม่า

บาลีอักษรไทย

พุทุโธ

สนฺโต

อุจฺเจทํ

สุสฺสโท

บาลีอักษรพม่า

พุโธธ

สโนต

อุเจนท์

สุสโทท

บาลีอักษรไทย กับ บาลีอักษรพม่า มีความต่างกันตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งไม่ได้เสียหายอะไรเพียงแต่นำมาเสนอเป็นข้อสังเกตว่า ระหว่างภาษาหนึ่ง กับอีกภาษาหนึ่งนั้น จะให้ลงตัวเหมือนกันทั้งหมดย่อมเป็นไปได้

๒.๔ ปณมคาถา

สำหรับคัมภีร์นรกการฎีกา ท่านได้แต่งปณมคาถาไว้ดังนี้

ปณมคณณารมกถาปาติ

สุคตฺตฺยาทิวณฺณเห

วณฺหนฺตํ ชินฺนํ ตฺวา

นํมกฺการํ หิตตฺถิ

ลิจิตฺวา จปิตํ ปุณฺณ-

ตฺตฺสฺสฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺ

หมองฺปิ-นาเมน สนฺเตน

วณฺณนํ ตปฺปิ จ ตฺตฺสฺสฺตฺ

วุดฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺ

นมนํ นมตีติ วา

ตฺตฺสฺสฺ กาโรนฺติ ตาหิ

ตฺตฺจ พุทฺธโมสาจริ-

พุทฺธโมสฺสฺปฺตฺตฺตฺ

น ทิฏฺฐิ กตฺการณํ

โปราณาจริเยหิ จ

ตํ การณํ วิญญูหิ จ

ปสฺตฺตฺตฺจ สฺวทฺทํ

ธมฺมํ สฺวทฺธํ คณฺตฺตฺ

โปราณาจริเยหิ จ

พุทฺธิยา เตน วณฺทินํ

คฺมฺภีรฺตฺตฺตฺตฺ

สิลฺปะเตน ยาจิโต

ตํ ตํ อฏฺฐกฺกาทิสฺ

สทฺธา สฺวณฺตฺ สาทโว

นมตี เตน วา นโม

นํมกฺกาโรติ วุจฺจติ

เยน ปุพฺพสฺสฺตํ กตํ

ตํ ตํ ปน กถาทิสฺ

ตฺตฺตฺมา หิตตฺถิเกหิ จ

จปิตฺตฺตฺตฺตฺ

วิจาเรตฺวา วิชานิตฺตฺ

ปณามคัณธารัมภกถา แปล

ด้วยเหตุนี้ นมกการที่บัณฑิตผู้ต้องการประโยชน์ และโบราณจารย์ทั้งหลาย เขียนเก็บไว้แล้ว เพื่อบุญและปัญญา แห่งชนทั้งหลาย ผู้กราบไหว้นมัสการพระชินเจ้า ผู้ที่บัณฑิตสรรเสริญแล้วด้วยคุณมีคำว่า **สุด** เป็นต้น ผู้ประทานความสุข และพระธรรมอันบริสุทธิ์ มีคุณอันอุดม

ข้าพเจ้า อันสัตบุรุษนามว่า **หม่องปู้** ผู้มีศีลอาราธนาแล้ว จักกระทำการพรรณนาเนื้อความแห่งนมกการ อันให้เกิดความฉลาดเนื้อความแห่งคัมภีร์

อนึ่งข้าพเจ้า แม้เมื่อพรรณนาเนื้อความแห่งนมกการนั้น จักทำด้วยปัญญาที่นักปราชญ์ทั้งหลาย กล่าวไว้แล้วในคัมภีร์อรรถกถาเป็นต้นนั้นๆ ขอสาธุชนทั้งหลาย ผู้มีศรัทธา จงตั้งใจฟังเถิด

การนอบน้อม ผู้นอบน้อม เหตุณอบน้อม เครื่องนอบน้อม บัณฑิตเรียกว่า นมกการ
อนึ่ง นมกการนั้น ที่พระพุทธโฆสาจารย์เป็นต้นเคยฟัง กระทำไว้แล้ว ในพุทธโฆสอุปัติ และในกถาเป็นต้นนั้นๆ เหตุที่ท่านทำไว้ข้าพเจ้ายังไม่เห็น ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า อันบัณฑิตทั้งหลาย ผู้ปรารถนาประโยชน์ และอันโบราณจารย์ (ประพันธ์) เก็บไว้แล้ว อนึ่งเหตุนี้วิญญูชนทั้งหลาย พิจารณาแล้วรู้เองเถิด

ข้อสังเกต ในปณามกถา ผู้รจนาแสดงให้เห็นว่า การที่ได้รับจนาคัมภีร์นมกการฎีกานั้น ได้รับการอาราธนาจากอุบาสกคนหนึ่งชื่อว่า **หม่องปู้** ซึ่งมีความขัดแย้งกับ นิคมคถาที่กล่าวว่า ผู้อาราธนามี ๒ คน คือ อุบาสกชื่อว่า **อูสังกะ** กับ อุบาสกอีกท่านหนึ่ง ชื่อว่า **เทสัน** ประเด็นอยู่ที่ว่า หม่องปู้ กับ อุบาสก **ปเวอุเส่ง** ใช่มุขเดียวกันหรือไม่ ยังคงเป็นประเด็นปัญหา สำหรับอุบาสก สันนิษฐานว่า เข้ามาเกี่ยวข้องในภายหลัง สันนิษฐานว่าเข้ามาอุปถัมภ์ในขณะที่การจนาคัมภีร์ดำเนินไปแล้วระยะหนึ่ง หลังจากจนาคัมภีร์เสร็จแล้ว สันนิษฐานว่ามีการหลงลืมในการกลับมาแก้ปณามคถาให้ถูกต้อง งานประพันธ์จึงเกิดความคลาดเคลื่อนในประเด็นผู้อาราธนา

๒.๕ เนื้อหาโดยย่อ

คัมภีร์นมกการอยู่ในกลุ่มคัมภีร์พุทธวันทนาคถา แต่งเป็นรูปคถาประพันธ์ ภาษาบาลีเรียกว่า ฉันทลักษณ์ ผู้แต่งมีความประสงค์ต่อการแสดงความนอบน้อมต่อพระพุทธเจ้าเป็นพิเศษ พรรณนาถึงองค์ประกอบของความเป็นพุทธะ ทั้งที่เป็นส่วนกายภาพ คือลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ พระวิริยะในการบำเพ็ญเพียรที่หาบุรุษใดเทียบไม่ได้ในโลก พร้อมทั้งเทวโลก พระขันติ-

ธรรมที่ทรงใช้ในการต่อสู้พญามารและเสนามารที่เข้ามาพจญในขณะที่ทรงบำเพ็ญเพียร พระเมตตา-
ธรรมที่ทรงมีต่อสรรพสัตว์ไม่มีที่สิ้นสุด เข้าลักษณะย่อความพุทธประวัติ ไม่เน้นเรื่องลำดับ
เนื้อความ มีการกล่าวเนื้อความสลับกันไปมา

คัมภีร์จุฬคันถวงศ์^{๑๐} ปรากฏคัมภีร์ที่มีลักษณะเดียวกันกับคัมภีร์นัมมการ คือ (๑)
อนันตคุณพุทธคาถา (๒) อนาคตพุทธวันทนาคาถา (๓) อัญญวิสติพุทธวันทนาคาถา (๔) อติดา-
นาคตปัจจุปปันนพุทธวันทนาคาถา (๕) นวคุณวัณณา คัมภีร์จุฬคันถวงศ์ไม่ได้บันทึกชื่อคัมภีร์
นัมมการไว้ ไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัด สันนิษฐานว่า อาจจะยังไม่แพร่หลายในขณะนั้น

ต่อมามีการตรวจชำระจัดพิมพ์คัมภีร์นัมมการและคัมภีร์นัมมการฎีกาโดยพระเถระชาว
พม่า รวมเข้าไว้ด้วยกัน จึงมีผู้สันนิษฐานว่า เป็นคัมภีร์ที่บัณฑิตชาวพม่า ผู้ฉลาดในพระไตรปิฎก
รจนาชั้น ในภายหลัง แม้แต่ข้อสันนิษฐานยังคงขัดแย้งกันในประเด็นผู้แต่ง มีการนำเอา นัมมการ
(แม่บท) มารวมกับ นัมมการฎีกา (อธิบาย) ที่แต่งภายหลังไว้ด้วยกัน ซึ่งอาจจะถูกหรือผิดก็ได้

นัมมการ ตามรูปศัพท์ได้ความว่า การนอบน้อม ท่านผู้ประพันธ์มีความประสงค์ใน
การแสดงออกความรู้สึกภายในออกมาเป็นตัวอักษร เพื่อให้ชาวโลกได้รับทราบต่อความรู้สึกที่
ตนเองมีต่อพระพุทธเจ้า จนเกิดความซาบซึ้ง ศรัทธาอย่างแรงกล้า ลักษณะการประพันธ์เป็นเชิง
พรรณนาไปตามลำดับ ตามความรู้สึกที่ตนมี พยายามรวบรวมบทสำคัญๆ ให้ได้มากที่สุด ที่สำคัญ
คือ ท่านประพันธ์ด้วย คาถาประพันธ์ที่หลากหลาย ซึ่งมีลักษณะย่อความอยู่แล้ว จะแสดงเนื้อหา
ภาษาไทยดังนี้

๒.๕.๑ คัมภีร์นัมมการ^{๑๑}

คาถาที่ ๑-๒ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า เป็นผู้เสด็จไปดี ตรัสดี ประเสริฐ ละ
กุศลและอกุศล เว้นจากความตาย ทรงบรรลุมตนิพพาน สงบ ไม่มีใครเสมอเหมือน ให้สิ่งที่ไม่มี
อะไรเหมือน ทรงระลึกถึงสัตว์โลก ไม่มีกิเลส ทรงกระทำความไม่มีกิเลส ไม่มีภัย ผู้นำไปสู่
ฐานะที่ไม่มีภัย ผู้นำสัตว์ไปนิพพาน

คาถาที่ ๓ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้มีองค์แห่งพระวรกายที่งามตาแก่สรรพ-
สัตว์ ผู้มีพระสุรเสียงไพเราะ น่าฟัง ผู้ทรงไว้ซึ่งหมู่แห่งคุณนับไม่ได้ ผู้มีกำลัง ๑๐ ประการ ผู้ไม่มี
ใครเหมือน

^{๑๐} พระนันทปัญญจารย รัตน, อาจารย์สิริ เพชรไชย ป.ธ. ๙ แปล, จุฬคันถวงศ์ ประวัติย่อคัมภีร์
ทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๖).

^{๑๑} ในที่นี้ผู้วิจัยไม่ได้ศึกษาคัมภีร์นัมมการโดยตรง แต่เทียบมาสรุปตรงนี้เพื่อที่จะให้ทราบว่า คัมภีร์
นัมมการนัมมการ กับคัมภีร์นัมมการฎีกามีเนื้อหาบางส่วนที่เกี่ยวข้องกัน.

คาถาที่ ๔ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้มีสมาธิ ผู้ทรงไว้ซึ่งพระอรหัตผล ทรงประสบทุกข์ทางกายทางใจในสังสารวัฏ เพราะโลก ข้าพเจ้าขอกราบไหว้พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้ทรงเป็นมงคลของเทวดามนุษย์

คาถาที่ ๕ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้มีพระวรกายงดงามด้วยพระลักษณะ ๓๒ ประการ ผู้มีพระรัศมีรุ่งเรืองเปล่งออกจากพระวรกาย ผู้ได้หมู่แห่งคุณ คือ ปัญญา สมาธิ ศีล ผู้เป็นพระมุนี เกิดชาติสุดท้าย

คาถาที่ ๖ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้เป็นดุจดวงตะวันส่องแสงอ่อน อุทัยขึ้นในยามเช้า ผู้ทรงวิลาสด้วยพระสิริทั้งหลาย ท่ามกลางหมู่ภิกษุ ผู้มีพระพักตร์ดุจดวงจันทร์เต็มดวง ผู้ปราศจากคัมภีร ผู้รู้สิ่งทั้งปวง ผู้เป็นจอมมุนี

คาถาที่ ๗ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่าพระสุคตเจ้า พระองค์ใด ทรงสมบูรณ์ด้วยพระบุญญาธิการ ทรงชนะมารพร้อมทั้งเสนา ๗ ควงพระวรโพธิพฤกษ์ ได้ตรัสรู้พระโพธิญาณในเวลารุ่งขึ้น ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสุคตเจ้าพระองค์นั้น ผู้ชนะมาร ผู้อันมารระรานไม่ได้

คาถาที่ ๘ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่าผู้ถือพระขรรค์ คือพระญาณ ไม่มีสนิมคือกิเลส สำหรับตัดกิเลส คือ รากเป็นต้น ผู้ทรงถือโล่ชื่อว่าสติอย่างมั่นคง ผู้ทรงประดับด้วยเครื่องประดับ คือ หมู่แห่งศีล พระองค์นั้น

คาถาที่ ๙ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้ทรงพระมหากรุณาคุณ ผู้ทรงกระทำความดีทำได้ยากในทุกอรรถภาพ ผู้ล่วงพ้นห้วงมรรณพ คือ ภพ ผู้ถึงภาวะอันเลิศ ผู้ทรงเป็นที่พึ่งของโลกทั้ง ๓ ผู้มีสมาธิดี ผู้ทรงไว้ซึ่งประโยชน์เกื้อกูล ผู้ทรงมีสมันตจักขุ ผู้มีพระคุณกำหนดมิได้ พระองค์นั้น

คาถาที่ ๑๐ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้ทรงเป็นที่ประชุมแห่งพระบารมี ผู้ก่อสร้างพระบารมีในอรรถภาพนั้นๆ ผู้ทรงเป็นผู้ที่สัตบุรุษพึงเข้าหา ผู้บรรลुพระนิพพาน อันเป็นที่ตั้งแห่งสุข อันยังเหตุแห่งสุขให้เกิดแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ผู้ทรงเป็นพระชินเจ้า ผู้ประเสริฐสูงสุดกว่าสัตว์ทั้งหลาย พระองค์นั้น

คาถาที่ ๑๑ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า นายเรือ ผู้ฉลาด คือ พระพุทธเจ้าพระองค์ใด ทรงขึ้นสู่นาวา คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ทรงใช้พระหัตถ์ คือ พระญาณจับพาย คือ พระวิริยะ นำพาเวไนยสัตว์จำนวนมากข้ามพ้นห้วงมรรณพ คือ ภพไปด้วยเรือ คือ มรรคมีองค์ ๘ นั้น ผู้ทรงช่วยกำจัดทุกข์ให้สรรพสัตว์

คาถาที่ ๑๒ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้บำเพ็ญบารมี ๓๐ ทศมาอย่างบริบูรณ์ ผู้ตรัสรู้สัจจะ ๔ ๗ ควงพระวรโพธิพฤกษ์ ผู้ประเสริฐ ผู้สำเร็จพระฤทธิ์ ผู้ทรงไว้ซึ่งประโยชน์ของเทวดาและมนุษย์ ผู้สงบในภพ ๓ ผู้ชนะมาร พระองค์นั้น

คาถาที่ ๑๓ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้สมบุรณ์ด้วยพระลักษณะที่เกิดด้วยเดชแห่งบุญบารมีนั้บรื้อย ผู้ปราศจากธุลี คือ กิเลส ผู้ทรงมีพระสัพพัญญุตญาณ จุจดั่งท้องนภาอากาศ ผู้มีสมาธิไม่หวั่นไหวดังขุนเขาสิเนรุ ผู้ประกอบด้วยศีลอันเยือกเย็น เช่นดังดอกปทุมที่เกิดในน้ำ ผู้มีพระขันติคุณดุจแผ่นดิน ผู้ทรงชนะมาร

คาถาที่ ๑๔ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้ทรงมีพระสัพพัญญุตญาณอันดี รุ่งเรืองดุจดวงทิวากร ในกลางวัน ประทับนั่งบนศิลาอาสน์ อันยังความยินดีให้เกิด แสดงธรรมอันให้นิพพานสุข แก่ทวยเทพทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทธเจ้า ผู้หาบุคคลเปรียบเทียบมิได้ พระองค์นั้นเป็นนิตย์

คาถาที่ ๑๕ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้ทรงเป็นที่พึ่งของสรรพสัตว์ ทรงถึงพร้อมซึ่งความเป็นผู้อันโลกทั้ง ๓ เทียบไม่ได้ ด้วยพระบาทงกขมิพื้นอ่อนนุ่ม งดงาม ไม่วิกล ไม่อาภูล ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทธเจ้าผู้อันโลกทั้งปวงบูชา ผู้ไม่มีใครเปรียบเทียบ พระองค์นั้น

คาถาที่ ๑๖ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ข้าพเจ้าขอกราบไหว้ พระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นที่เทวดาและมนุษย์มาประมุข ผู้มีพระทัยตั้งมั่น ผู้ทรงกำจัดความมืด ด้วยแสงประทีป คือ อรหัตมรรคญาณ ผู้ปรารภนาประโยชน์แก่สัตว์โลก ผู้ทรงไว้ซึ่งประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์ ผู้ทรงมหากรุณา ผู้เลิศ ผู้มีพระญาณกำหนดมิได้ พระองค์นั้น

คาถาที่ ๑๗ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้ทรงพระคุณทั้งปวง เสด็จถึงป่าอิสิปตนะอันเป็นที่อยู่ของเหล่าฤาษี ผู้สำรวมแล้ว ทรงประกาศพระธรรมจักรอันเป็นธรรมตักอกุศล ณ ป่านั้น ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระจอมมุนีผู้ไม่มีใครเหมือน ผู้ที่เทวดาและมนุษย์พึงเข้าหา ผู้ควรแก่การกราบไหว้พระองค์นั้น

คาถาที่ ๑๘ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ขอนอบน้อมพระสุคตเจ้า ผู้มีสาวกบริสุทธิแวดล้อม ผู้มีพระวรกายเรืองแสงด้วยพระรัศมีอันงดงาม ผู้เป็นที่รองรับหมู่แห่งพระสิริ คือ พระปัญญาและบุญญาธิการ ผู้คุ้มครองอินทรีย์ ผู้มีพระบุคลบาทงดงามด้วยวงจักรเป็นดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ผู้ที่เทวดาและมนุษย์พึงบูชา โดยเคารพ

คาถาที่ ๑๙ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า เสด็จข้ามห้วงน้ำ คือสังสารวัฏ ซึ่งมีระลอกคลื่นน้อยใหญ่ คือ โทสะ โมหะ และตัณหา ด้วยแพคือ อริยมรรค ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระธรรมราชาพระองค์นั้นผู้ไม่มีภัย ผู้เสด็จถึงฝั่งแล้ว ทรงเป็นผู้คุ้มครองรักษาหมู่ประชา ทรงเป็นที่เร้นหลบภัย ทรงเป็นที่พึ่งไม่มีใครเหมือน ทรงเป็นท่าเดียวที่นำไปพระนิพพาน ทรงเป็นที่หมู่สัตว์พักพิง ผู้ทรงเป็นบุญเขต ทรงประทานบรมสุข

กาลาที่ ๒๐ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้ทรงบำเพ็ญประโยชน์เกื้อกูลผู้อื่น ประทับนั่ง ณ บริเวณต้นกัณทามพพฤกษ์ ได้ทรงกระทำปาฏิหาริย์ ซึ่งพระมุนีทั้งหลายไม่ทรงละ เป็นเปลวไฟและสายน้ำสลับกัน น่านัจจรรย ราวเร็ว ความตา กำจัดข้ายแห่งทิฐิ ข้าพเจ้าขอ กราบไหว้พระจอมมุนีพระองค์นั้น ผู้ประเสริฐ ผู้ยังความยินดีให้เกิดอย่างยิ่ง ผู้มีพระฤทธิคุณ

กาลาที่ ๒๑ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ดวงอาทิตย์ คือ พระจอมมุนี ดวงใดดวง หนึ่ง มีแสงอรุณ คือมหากรุณาอุทัยขึ้นมา มีปริณทล คือพระสัพพัญญุตญาณกว้างขวาง ยังหมู่ ดอกกมล คือ หมู่เวไนยสัตว์ ในสระบัว คือ ภพ ๓ ที่ใสสะอาด ให้แรมบานคือ ตรัสรู้ ด้วยรัศมี คือพระธรรมอันประเสริฐ ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระอาทิตย์ คือพระจอมมุนีดวงนั้น ซึ่งมีกิตติศัพท์ แผ่ไปแล้ว ผู้เป็นดวงดาวดวงเดียวในโลกทั้ง ๓ ผู้ดกกลั่นสิ่งที่ทนได้ยาก ผู้แสวงบุญ

กาลาที่ ๒๒ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ทรงมีพระหฤทัยไม่เกี่ยวเกาะ เพราะความ รักพระโพธิญาณจึงได้สละบุตรและภรรยา อวัยยะ และชีวิตให้แก่ผู้ต้องการหลายภพชาติแล้ว นอกจากนั้นยังได้บำเพ็ญทานบารมี ศีลบารมี เป็นต้น ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระชินเจ้าพระองค์นั้น ผู้เป็นดวงประทีปดวงเดียว ผู้เข้าถึงความเป็นเลิศเพราะผลแห่งบารมีเหล่านั้น

กาลาที่ ๒๓ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้เป็นเทพเหนือเทพไท้เทวา ผู้ทรงไว้ซึ่ง อดภาพสุดท้าย ผู้กำจัดมารที่ใครไม่สามารถกำจัดได้ ผู้ส่องประทีปให้หมู่ประชา ผู้บรรลुพระ โพธิญาณเหนือโพธิพฤกษ์บัลลังก์ อันเป็นสถานที่ชนะมาร และเป็นสถานที่น่ายินดี ผู้แสดงธรรม อันประเสริฐแก่พรหม เทวดา และมนุษย์ผู้เข้ามาหา ผู้ละบาปได้แล้ว ผู้ตัดกุศลขาดแล้ว ผู้เป็นที่ ยินดีของมนุษยโลก และเทวโลก ผู้เป็นจอมมุนี

กาลาที่ ๒๔ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ผู้มีพระวรกายดั่งคันนิโครธ ผู้มีพระหัตถ์ และพระบาทอ่อนนุ่ม ผู้มีพระขงฆ์ดั่งพระขงฆ์แห่งพรหม ทรงมีองคชาตซ่อนอยู่ในฝัก ผู้เสด็จไป ดี มีพื้นฝ่าพระยุคลบาท เรียบเสมอเป็นอันดี ทรงพระโลมาอ่อนสีทอง ทรงกล่าวดี ทรงมีพระ วรกายตรงดั่งกายพรหม ทรงมีพระเนตรสินิล ทรงมีสันพระยุคลบาทยาว ทรงมีพระฉวีละเอียดไม่ หม่นหมอง ทรงมีเส้นประสาทรับรู้รสดี

กาลาที่ ๒๕ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า ทรงมีพระทนต์งาม ๔๐ ซี่ถ้วน พระทนต์ ซี่เสมอกัน ทรงมีแผ่นพระปฤษฎางค์เต็มเรียบ ทรงมีพระยุคลบาทมีวงกงจักร ทรงมีพระทนต์ไม่ ห่าง พระผู้ชนะมารมีชื่อพระบาทนูนดั่งสังข์ เมื่อประทับยืนอยู่ ไม่ทรงก้มลง ก็สามารถให้พระ หัตถ์ทั้ง ๒ ลูบพระชันนุกา (เข้า) ได้ พระชินเจ้าทรงมีพระศอกกลม ทรงมีขนพระเนตรสีดั่งขนลูก โค ทรงพระวรกายส่วนบนดั่งกายสีหะ

กาลาที่ ๒๖ กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณว่า พระสุคตเจ้า ทรงมีพระมังสะบริบูรณ์ในที่ ๗ แห่ง ทรงมีพระองคุลียาวเสมอกัน ทรงมีพระโลมา ขุมละ ๑ เส้น ทรงมีพระเขี้ยวขาวบริสุทธิ์

ทรงมีพระตจะมีศีลดังทอง ทรงมีพระโกลาสนิปลายจีขึ้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระชีวหา
 หนาขาวอ่อน ทรงมีพระหนุดังคางสีหะ ... ทรงมีพระนลาฏและพระเศียรสมบูรณ์ ข้าพเจ้าขอนอบ
 น้อมพระสุคตเจ้า ผู้สมบูรณ์ด้วยพระคุณดังกล่าวมานี้ ผู้แสวงหาคุณยิ่งใหญ่พระองค์นั้น

คาถาที่ ๒๗ เป็นบทเจริญชวณ โดยกล่าวว่า เสี่ยงปาวประกาศว่า “พุทโธ พุทโธ” หาฟัง
 ได้ยากยิ่งนัก ความเป็นพระพุทธรูปเจ้า จะต้องกล่าวอะไร ดังนั้น สาธุชนผู้มีปัญญาปรารถนา
 ประโยชน์สุขมีประการต่างๆ ในโลก จงนอบน้อมพระพุทธรูปเจ้าผู้นำเข้าเฝ้า ผู้ทรงไว้ซึ่งประโยชน์
 ผู้ที่เทวดาและมนุษย์พากันบูชา ผู้ไม่มีภัย ผู้เป็นทักษิณาย ผู้ยังความยินดีให้เจริญแก่สัตว์โลก ผู้มี
 กำลัง ๑๐ ผู้ไม่มีใครเสมอเหมือนพระองค์นั้น เป็นนิคย์เทอญ

คาถาที่ ๒๘ เป็นการตั้งความปรารถนาของผู้รณาคัมภีร์ว่า ด้วยบุญที่เกิดจากการแสดง
 ความนอบน้อมนั้น ขอให้ข้าพเจ้านั้นพึงเป็นผู้มีปัญญาสุขุม มีสติ อิ่มเอิบในสัมปรายกพ เป็นคน
 จลาค เป็นคนตรง มีสัมมาทิฐิปัญญา มีความเพียรไม่ย่อหย่อน เป็นคนมีโลกสมบัติ เป็นคน
 แบ่งปัน เป็นคนมีปัญญาแก่กล้า เป็นคนกล้า เป็นคนจิตมั่นคง ประพฤติประโยชน์ตนและ
 ประโยชน์ส่วนรวม มีอายุยืน ไม่มีโรค มีบุญ มีวรรณะงาม มียศ มีพลังยิ่ง มีชื่อเสียง มีความ
 อดทน

คาถาที่ ๒๙ ตั้งความปรารถนาต่อไปว่า ขอให้ตนเป็นคนมีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยทรัพย์
 สมบัติ สำหรับจะให้เป็นทาน มีสิริอย่างยิ่ง คลายกำหนดในปัจจุบันชาติ เป็นคนมียางอาย มี
 กัลยาณมิตร ยินดียิ่งในกุศลธรรม สามารถรักษาศีล ๕ ได้เป็นคนมักน้อย ไม่ใจโกรธ มีใจซื่อตรง
 ยิ่ง มีฤทธิ์ มีคุณประมาณมิได้ เป็นผู้ควรสรรเสริญ กล่าวปียาจา รู้จักคุณของคนดี เป็นคนนับถือ
 พระพุทธศาสนา

คาถาที่ ๓๐ กล่าวถึงอานิสงส์แห่งการสรรเสริญพุทธรูปคุณว่า บัณฑิตท่านใด เมื่อได้ยินดี
 เขาประกาศคุณลักษณะของพระนาถเจ้า ซึ่งประมาณมิได้ ด้วยประการฉะนี้แล้ว ทรงจำคาถา ๑
 คาถาในบรรดาคาถาทั้งหลายได้

คาถาที่ ๓๑ กล่าวถึงอานิสงส์เพิ่มเติมอีกว่า บัณฑิตท่านนั้น จะพ้นจากอภาย ๔ จะเป็น
 ผู้ยังประโยชน์ทั้ง ๒ ให้สำเร็จ จะเป็นผู้กำจัดตาข่าย คือ อุปัทวะได้ จะได้รับประโยชน์สุข

คาถาที่ ๓๒-๓๓ กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า จะเป็นใหญ่ในเทวดาและมนุษย์ จะเกิดเป็นพระ
 เจ้าจักรพรรดิ เป็นใหญ่ในทวีปทั้ง ๔ ในอภัพสุดท้าย จะเป็นผู้มีความประพฤติดี ขึ้นสู่ยาน คือ
 ภาวนาที่ทรงไว้ซึ่งเสวตฉัตร คือ พระอรหัตผลนั้น ไปถึงพระนิพพาน แม้ในอภัพนี้ ก็จะเป็น
 คนอายุยืนไม่มีโรค

คาถาที่ ๓๔ กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า เป็นผู้ที่มีใจยินดีในภavana เป็นผู้ที่ชาวโลกทั้งปวงบูชาแล้ว ประชาชนรักใคร่ เป็นที่เจริญใจของประชาชน จะต้องกล่าวอะไร ในการทรงจำคาถาได้ทั้งหมด

คาถาประพันธ์ ๑-๒๖ พรรณนาพระพุทธานุคุณโดยตรง สำหรับเนื้อหาพอจะทราบได้ว่า ผู้รจนาประสงค์สิ่งใด

สำหรับข้อสังเกต ในส่วนของเนื้อหา ท่านแสดงเรื่องราวพุทธประวัติโดยสังเขป การนำเสนอเนื้อหา ไม่เป็นไปตามลำดับ นักศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยจะเน้นเรื่องลำดับ คือ ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน เช่น คาถาที่ ๒๔-๒๖ แสดงถึงมหาบุรุษลักษณะ ซึ่งพุทธประวัติตามที่ได้ศึกษากันมา แสดงลักษณะส่วนนี้ไว้ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ แต่ถ้าพิจารณาต่อไปว่า การนำเสนอเรื่องราวในการประพันธ์เป็นการพรรณนาพระพุทธานุคุณ เฉพาะจุดเด่นๆ เพียงบางประเด็นเท่านั้น จึงไม่ได้คำนึงถึงลำดับว่า ส่วนไหนควรจะกล่าวก่อน ส่วนไหนควรจะกล่าวทีหลังละไว้ในฐานะที่เข้าใจ

คาถาประพันธ์ที่ ๒๗ ท่านกล่าวว่า ผู้ที่ปรารถนาความสุข ความเจริญ จงทำการนอบน้อมต่อพระพุทธเจ้าจะสำเร็จสมความประสงค์

คาถาประพันธ์ที่ ๒๘-๓๔ การตั้งความปรารถนาของท่านผู้ประพันธ์คัมภีร์นถกการตั้งความปรารถนา คือ แรงอธิษฐานให้สำเร็จผลตามที่ตนต้องการ เชื่อกันว่า การรจนาคัมภีร์มีอานิสงส์มาก การตั้งความปรารถนาในขณะที่จิตปลอดโปร่งบริสุทธิ์ ย่อมมีผลมากเช่นเดียวกัน

๒.๕.๒ คัมภีร์นถกการฎีกา

คัมภีร์นถกการฎีกา ผู้แต่งยกคาถาประพันธ์ในคัมภีร์นถกการมาเป็นบทตั้ง พร้อมอธิบายไปโดยลำดับ สิ่งที่ท่านอธิบาย พอสรุปได้ดังนี้

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๑-๒ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **สุคต** ใน ๒ ความหมายคือ (๑) การเสด็จไปงาม (๒) การตรัสดี คำว่า **เสฏฐิ** ประเสริฐ คำว่า **กุศลกุศล** ๖ กุศลกับอกุศล คำว่า **ขหิ** การละ คำว่า **อมต** ๖ อมตะนิพพาน คำว่า **อสม** ๖ ไม่มีใครเหมือน คำว่า **สนุด** ความสงบ คำว่า **ทท** การให้ คำว่า **สรณ** สิ่งที่ดีควรระลึกถึง คำว่า **โลก** สัตว์โลก คำว่า **สรณ** ผู้รู้ คำว่า **อรณ** ความหมายที่ ๑ คือผู้ไม่มีกิเลส คำว่า **อรณ** ๖ ความหมายที่ ๒ ผู้ไม่มีธุลีคือกิเลส คำว่า **กร** หมายถึงกระทำเทศนา ญาณ คำว่า **อภย** มี ๒ ความหมาย คือ (๑) ผู้ไม่มีภัย (๒) ผู้เช่นกับนิพพานเป็นแดนไม่มีภัย คำว่า **นายก** หมายถึง ผู้นำสรรพสัตว์ไปฝั่งพระนิพพาน

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๓ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **นยณสูกกายงุค** ผู้มีพระวรกายอันงดงามจับตาเหล่าสัตว์ คำว่า **มธุรวรสโรเปต** ผู้ประกอบด้วยพระสุระเสียงที่ไพเราะ คำว่า **อมิตคุณ-คณาธาร** ผู้ทรงคุณมีศีลเป็นต้นประมาณค่ามิได้ คำว่า **ทสพล** ผู้ประกอบด้วยพระกำลังแห่งพระวรกาย ๑๐ ประการ และทศพลญาณ (พลญาณ ๑๐) คำว่า **อตุล** ผู้ไม่มีใครเหมือน

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๔ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **ธิติมา** ผู้มีสมาธิ คำว่า **อญญาธารโก** ผู้ทรง(บรรลु)อรหัตผล คำว่า **ยาทิส** หมายถึงพระพุทธรเจ้า คำว่า **ธัมมเร** สังสารวัฏ คำว่า **กายิก** ทุกข์ทางกาย คำว่า **เจตสิก** ได้แก่ ทุกข์ทางใจ คำว่า **โลกโต** เพราะสัตว์โลกเป็นเหตุ คำว่า **อนุโณติ** รู้เห็น คำว่า **นรเทวมงคละ** มงคลของมนุษย์และหมู่เทวดา

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๕ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **พาคติสติกุณขณจิตฺ** เทพ ที่สุดแห่งรูปกายอันวิจิตรด้วยมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ คำว่า **เทพหฐุนิคุตตปฐุชนุต** รัศมีที่ชานออกแล้วจากพระวรกาย คำว่า **ปญญาธิติสสิลคุโณมวินุท** การประชุมแห่งคุณกล่าวคือ ศีล สมาธิ และปัญญา คำว่า **อนุติมชาตียุต** ผู้เกิดแล้วในอันติมภพ

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๖ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **ปาโตทย** อุทัยขึ้นแต่เช้า คำว่า **พาลทิวากรว** ดวงอาทิตย์ยามรุ่งอรุณ คำว่า **ยติน** เหล่าภิกษุ คำว่า **อิสสิหิ** หมายถึงมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ และอนุพยัญชนะ ๘๐ คำว่า **ลภิต** วิลาส สวยงาม คำว่า **ปญณินทุสุงกาสมุข** มีพระพักตร์ดุจดวงจันทร์เต็มดวง คำว่า **อเนช** ไม่มีคั่นหา คำว่า **สพพญญ** ทรงรู้ธรรมทั้งปวง

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๗ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **อุเปตปญโญ** ผู้มีบุญบารมีทาน คำว่า **วรโพธิมุเล** โกล้านโพธิอันประเสริฐ คำว่า **สเสนมาร** พญามารและเสนามาร คำว่า **ชินิตวา** ทรงชนะด้วยบารมี คำว่า **อรุโณทย** ดวงอาทิตย์อุทัย ในวันวิสาขบูชา คำว่า **โพธิ** อรหัตมรรคญาณ และสัพพัญญุตญาณ คำว่า **อโพชฌิ** ได้ตรัสรู้ คำว่า **มารชิน** ทรงชนะมาร คำว่า **องกุค** มารพร้อมด้วยเสนา ไม่สามารถจะทำลาย (พระองค์) ได้

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๘ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **ราคาทิเจทามลปาลณขุค** ผู้มีคาบกล่าวคืออรหัตมรรคญาณ คำว่า **สตีสมณญญาผลกาทิกาล** ผู้มีสัมมาสติเป็นดุจโล่ คำว่า **สีโลมลงการวิภูสิต** มีศีลเป็นเครื่องประดับ คำว่า **อภิญญาารมิตุรุเปต** พระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น ผู้เข้าถึง ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยฤทธิ์อันประเสริฐที่เกิดจากอกิญญา

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๙ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **ทยาลย** มีพระเมตตากรุณา คำว่า **สพพธิ** หมายถึงอรรถภาพ คำว่า **ทุภกร** ทรงกระทำสิ่งที่ทำได้ยาก เช่น มหาบริจาต เป็นต้น คำว่า **ภวนุตวาติกกม** ก้าวล่วงภพ ๓ ได้ คำว่า **อคุคต** ประเสริฐกว่าสัตว์ทุกชนิด คำว่า **คต** เสด็จถึง คำว่า

ติโลกนาถ เป็นที่พึ่งแห่งโลก ๓ (กามโลก รูปโลก อรูปโลก) คำว่า สุตมาหิต์ ทรงมีสมาธิตั้งมั่น คำว่า หิต์ โลกียะประโยชน์ และโลกุตระประโยชน์ คำว่า สมมุตจกฺขุ ทรงมีพระสัพพัญญุตญาณ คำว่า อมิต์ ทรงมีคุณมีศีลเป็นต้นกำหนดนับไม่ได้

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๑๐ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า ตหี ตหี ในภพนั้นๆ คำว่า ปามิสถุจยั ประชุมทานบารมีเป็นต้น คำว่า จยั สังสม คำว่า สพุทฺธิ สัตบุรุษทั้งหลาย คำว่า คตฺ พึงเข้าไปหา คำว่า สุขปฺปทํ สุขคือพระนิพพาน คำว่า ปทํ บรรลุพระนิพพาน คำว่า นรานรานํ เทวดาและมนุษย์ คำว่า สุขสมภวํ โลกียะสุข และโลกุตระสุข คำว่า ภวํ ให้บังเกิด คำว่า อนมานํ ผู้ไม่มีที่สุด คำว่า ควํ คนพาลเช่นกับโค คำว่า ชินปฺปจฺจวํ พระพุทธเจ้าผู้ทรงชนะ

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๑๑ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า โย มุนิทฺถกฺขนาวิโก เปรียบ พระพุทธเจ้าดุจเรือผู้เจริญ คำว่า มคฺคจฺจนาวํ เรือกล่าวคือ องค์แห่งมรรค ๘ คำว่า อีหาผิยํ ไม้พายคือความเพียร คำว่า ปาณกฺเรน พระหัตถ์คือสัพพัญญุตญาณ คำว่า คาทโก ผู้จับที่มั่นคง คำว่า ตาเรติ ให้ข้ามแล้ว

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๑๒ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า สมตีสสตีปารมิตสมภรณํ บำเพ็ญ บารมี ๓๐ ถ้วนบริบูรณ์ คำว่า วรโพธิทฺธเม โคนต้นโพธิอันประเสริฐ ชื่อว่า จตุสจฺจทถํ แทงตลอด อริยสัจ ๔ ด้วยมรรคญาณ คำว่า วรมิทฺธิคตํ พระฤทธิ์แห่งพระพุทธเจ้าในอดีตอันประเสริฐ คำว่า นรเทวหิตํ ทรงไว้ซึ่งโลกียะ และโลกุตระประโยชน์แห่งเทวดาและมนุษย์ คำว่า ติฏฐปฺปสมี สงบ ระวังจากภพ ๓ คือ กามภพ รูปภพ และอรูปภพ

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๑๓ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า สตปฺปญฺญปชฺลภุญญิกํ มหาบุรุษ ลักษณะ ๓๒ ประการที่เกิดด้วยบุญบารมี คำว่า วิรชํ คือ ไม่มีธุลีคือราคะเป็นต้น คำว่า คณฺฐปมฺมํ พระสัพพัญญุตญาณเปรียบด้วยอากาศ คำว่า ฐิติเมรฺฐสมํ มีสมาธิไม่หวั่นไหวเช่นกับภูเขาสีเนรุ คำว่า ชลชฺฐปมฺมสตีลลิตฺยุตํ เยือกเย็นโดยส่วนเดียว เช่นกับดอกปทุมอันเกิดในน้ำ คำว่า ปถวิสหนํ ถึงพร้อมด้วยพระขันติคุณแผ่นดิน

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๑๔ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า สุมติ ลมคือพระสัพพัญญุตญาณอัน สุนทร คำว่า ทิว งดงามอาทิตย์ที่ให้แสงสว่าง คำว่า โสภนฺโต รุ่งเรืองอยู่ คำว่า รติชนเน ยัง ความรักให้เกิดขึ้นแก่เทวดาและมนุษย์ คำว่า สิตาสนมฺหิ ปั่นทุกข์มพลศิลาอาสน์ คำว่า อาสิโน ประทับนั่ง คำว่า สิวสุทฺถํ ให้ซึ่งความสุขคือพระนิพพาน คำว่า ฐมฺมํ คือ ธรรมคืออภิธรรม

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๑๕ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า อวิกเลหิ ไม่มีความวิกลวิกล คำว่า นิรากุเลหิ เว้นจากความอาดูร คำว่า ปาทปฺปจฺจมุคฺตลราชิกะหิ ร่องรอยแห่งจักรลักษณะ ๑๐๘ ซึ่ง เกิดขึ้นที่พื้นพระบาท คำว่า ตีหิ โลเกหิ โลก ๓ (ตติยาวิปกตติใช้ในอรรถ) ปฐมวิปกตติ คำว่า

นิรุปเมยุต ไม่มีผู้เปรียบเทียบ คำว่า สมุปาปุณเ อา ย่อมถึง คำว่า สัพพโลกมहित อันชาวโลกบูชาแล้ว คำว่า อสม ผู้ไม่เป็นเช่นกับมนุษย์เทวดาและพรหม

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๑๖ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า นรานุสรณ์ เป็นจุดสถานที่ประชุมสมเ้าเสมอแห่งมนุษย์และเทวดา คำว่า ฐิตตุต มีจิตตั้งมั่น คำว่า ปญญาปทีปชุตยา แสงสว่างกล่าวคืออรหัตมรรคญาณ คำว่า วิทนุทธการี ความมีคคือโมหะ คำว่า อตุถาภิกามปรารณาประโยชน์สุขแก่สัตว์โลก คำว่า นรเทวหิตาวหิ ทรงเกื้อกูลมนุษย์และเทวดา คำว่า การุณิก ทรงมีพระมหากรุณา คำว่า อตุล เลิศกว่าสรรพสัตว์ด้วย ชาติ เป็นต้น คำว่า อนนตญาณ มีพระญาณไม่มีที่สิ้นสุด คำว่า อนนุต มีพระสัพพัญญูตญาณ อันไม่มีที่สิ้นสุด

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๑๗ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า อธิลนิธาน ดำรงมั่นในคุณมีศีลสมาธิและปัญญา คำว่า โย คือพระจอมมุนี คำว่า สยูปตานิ ผู้ส้ารวมกาย วาจาใจ คำว่า นิเกตุ สถานที่อยู่น่าชื่นรมย์ คำว่า อธิปตนะ ห้ป้าธิปตนะ คำว่า อุลคนตุวา ไปแล้ว คำว่า อตุล ไม่เหมือนใครๆ ด้วยคุณมีศีลเป็นต้น คำว่า อธิกนตุ ก้าวล่วงเทวดาและ มนุษย์ คำว่า วนุทเนยย ควรแก่การกราบไหว้สำหรับเทวดาและมนุษย์

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๑๘ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า สยูปริวาริต มีบริวารบริสุทธจักกมลทินคือกิเลส คำว่า สยูจิริปภาหิ มีพระรัศมีประมาณ ๑ วา คำว่า รตุต มีพระวรกายอันบุคลลพิงยินดี คำว่า สิริวิสรลย มีบุญ (และบาป) เป็นเครื่องหมาย คำว่า อุลตมินุทริเยหิ ทรงคุ้มครองอินทรี ๕ อย่างดี คำว่า อุลเปต เข้าถึง คำว่า วิสสิมณตุลปฏุตลภุโนปจิตตุ มีพระบาทอันวิจิตรยิ่งด้วยลักษณะที่พื้นพระบาท มีมณฑลดวงอาทิตย์และมณฑลดวงจันทร์เป็นต้น คำว่า สยูนรปฐิต เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบูชา คำว่า สตุต คือพระพุทธเจ้า

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๑๙ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า มุหปฐิมาสาทูลุลลวิจิ คลื่นคือโมหะ โทสะ และตัณหา เป็นต้น คำว่า สยารอณ โอมะสงสาร คำว่า มคคิพุมุปน แพคือมรรค ๘ คำว่า ตริ ได้ข้าม คำว่า อญย แดนไม่มีภัยมีชาติภัย เป็นต้น คำว่า ปารปตุต บรรลุฝั่งพระนิพพาน คำว่า ปชาน สรรพสัตว์ คำว่า ตาณ ด้านทาน คำว่า เลณ หลีกเร้น คำว่า อสมสรณ ผู้เป็นที่พึ่งของสรรพสัตว์ไม่มีใครเหมือน คำว่า เอกคิตตุ เป็นท่าเดียว (ที่นำห่มสัตว์) ไปสู่ฝั่งพระนิพพาน คำว่า ปติญจ เป็นที่พึ่ง คำว่า ปญญกเขตตุ เป็นนาบุญของปวงประชาผู้มีความต้องการพระนิพพาน คำว่า ปรมสยหิ ให้สุขคือนิพพานอันยอดเยี่ยม คำว่า ฐมมราช ได้แก่ พระพุทธเจ้า

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๒๐ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า ปรรหิตโร กระทำประโยชน์แก่สรรพสัตว์ คำว่า โย มุนินุโท ได้แก่ พระพุทธเจ้า คำว่า อญญเร น้าประหลาดใจ น้าอัศจรรย์ใจ คำว่า สนิ

กระทำอย่างรวดเร็ว คำว่า **เสฏฐ** ประเสริฐกว่า คำว่า **ปรมมดิษฐ์** สร้างความยินดีให้เกิดแก่เทวดาและมนุษย์ คำว่า **อิทธิธมฺเมหิ** คุณคือพุทธฤทธิ์ ซึ่งบัณฑิตไม่จำเป็นต้องคิด

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๒๑ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **ทฤษฎารุโณ** แสงสว่างดุจดวงอาทิตย์ อันอุทัยขึ้นเหนือยอดภูเขาามะเข้ คือพระมหากษัตริย์ คำว่า **ปณณิตถิตถณพิมโป** มีพระสัพพัญญุตญาณมีปริณทลกว้างขวาง คำว่า **สุทฺธ** ปราศจากมลทินมีรากเป็นต้น คำว่า **ติภวภู** เร สระบัวกล่าวคือภพ ๓ คำว่า **วินยยุปปาโณม** ประชุมแห่งสัตว์ที่ควรแนะนำ คำว่า **สุโพเธติ** ตรัสรู้หรือยัส ๔ คำว่า **พญาปิตกุกิตฺตณ** พระเกียรติคุณปรากฏในโลก ๓ ด้วยคุณมีศีลเป็นต้น คำว่า **ติโลเกกจฺจกฺข** มีพระปัญญาจักขุเพียงพระองค์เดียวแห่งโลก ๓ คำว่า **ทฺขมสหน** อดทนต่อฐานะอันเหล่าปุชนทนได้ยาก คำว่า **มเหสี** แสงสว่างของศีลเป็นต้น

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๒๒ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **อนกษาคิย** ในสังสารภพ คำว่า **สพฺพุตทาร์** ผู้มีประโยชน์ร่วมกับบุตรและภริยา คำว่า **องฺคชีวิตมปิ** อวัยวะน้อยใหญ่และชีวิตินทรีย์ คำว่า **โพธิเปมโต** พระโพธิญาณ คืออรหัตมรรคญาณและสัพพัญญุตญาณ คำว่า **อลคฺคมานโส** ไม่มีความเยื่อใยใน บุตร ภรรยา อวัยวะ และชีวิต คำว่า **อตฺถิกสุส** ยากผู้มีต้องการบุตรและภรรยา เป็นต้น คำว่า **อทาสิเยว** ได้ให้แล้ว คำว่า **ทานปารมมิปิ** ทานอื่น จากทานบารมี คำว่า **สีลปารมทิกมปิ** ศีลบารมีเป็นต้น คำว่า **อปุริ** กระทำให้บริบูรณ์ คำว่า **ตาส** แห่งฤทธิ์ คือความสำเร็จ แห่งบารมี คำว่า **อคฺคต** ความเป็นผู้สูงสุด คำว่า **อุปฺยาต** เข้าถึง คำว่า **เอกทีปํ** เป็นที่ระลึกพระองค์เดียว

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๒๓ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **เทวาทเวทเทว** เป็นวิสุทธิเทพผู้สูงสุด คำว่า **นิชนวปฺฐ** มีพระวรกายมีในภพสุดท้าย คำว่า **มารภฺงค** กำจัดมาร ๕ มีเทวบุตรมารเป็นต้น คำว่า **องฺค** เสนามารไม่สามารถกำจัดได้ คำว่า **ชยวรสยเน** เหนือโพธิบัลลังก์อาสน์อันอุดม คำว่า **โพธิปฺต** บรรลุอรหัตมรรคญาณและสัพพัญญุตญาณ คำว่า **อิธิปฺต** ถึงความเป็นผู้เจริญที่สุดกว่าเทวดาและมนุษย์ คำว่า **พฺรหฺมาพฺรหฺมคตานิ** พรหมบริษัท เทวดาบริษัท และมนุษย์บริษัท คำว่า **วรคฺคิรคฺคิ** แสดงธรรมด้วยพระวาจาอันประเสริฐ คำว่า **ปาปหิณ** อกุศลกิเลสอันสกปรก คำว่า **ปหิณ** กำหนดตัดด้วยอรหัตมรรคญาณ คำว่า **โลกาโลกาภิรม** เป็นที่น่ายินดีสำหรับมนุษย์ เทวดา และพรหม คำว่า **มุนินฺท** พระจอมแห่งมุนี

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๒๔ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **พฺพุโ** เป็นกัตตา (ประธาน) คำว่า **นิโครธพิมโป** มีพระสรีระมณฑล ดุจปริณทลต้นนิโครธ คำว่า **มฺหุทฺตรจโร** มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม คำว่า **พฺรหฺมโฆโส** มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม คำว่า **เอณฺชงฺฆมา** มีพระชาณุกลมดี ดุจแรงเนื้อทราย คำว่า **โกสจฺฉาทจฺจกฺขาโต** มีพระคชฐานอันปกปิดอยู่ในฝัก คำว่า **ปฺนฺรป** คัดบาท

เป็น ปุน – อปี คำว่า **สุคโต** คือพระพุทธเจ้า คำว่า **สุปปติภูจิตปาโท** มีพระบาทดำรงมั่นเสมอดี คำว่า **มูโททาทุณฺณโลโม** มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงละเอียดอ่อน คำว่า **อถมปี** คัดบทเป็น **อถ - อปี** (ตถณฺปี - อปี) คำว่า **พุรุหมุขุคตฺตภาโว** มีพระอศภพตั้งตรงคูกายพรหม คำว่า **นีลกษิ** มีพระเนตรดำสนิท คำว่า **ทิมปณฺหิ** มีเส้นพระบาทแผ่ออก คำว่า **สุขุมมลวิ** มีพระตจะละเอียดบริสุทธิ์ คำว่า **โอมยรสคฺคคฺคิ** มีเส้นประสาทสำหรับรับรส ๑๗,๐๐๐ เส้น

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๒๕ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **ชิน** คือพระพุทธเจ้า คำว่า **จตุตถาสคฺคทนฺโต** มีพระทนต์อุดม ๔๐ ซี่ คำว่า **สมกฺลปนฺโซ** มีพระทนต์เสมอ คำว่า **อนฺตรสปีโน** มีพื้นพระปฤษฎางค์เต็มบริบูรณ์ คำว่า **จกฺกณฺจกิตปาโท** มีพื้นพระบาทสลักด้วยจักรลักษณะ คำว่า **อวิรพฺทสโน** พระทนต์ไม่ทิ้งช่องห่าง คำว่า **มารชิ** คือพระพุทธเจ้า คำว่า **อุสฺสขฺยปาโท** มีข้อพระบาทดุจสังข์ คำว่า **ติฏฺฐนฺโต** ประทับยืน คำว่า **โนนมนฺโต** มีพระวรกายไม่น้อมลง คำว่า **วฏฺฏกฺขนฺโซ** มีพระศอกกลมเสมอ คำว่า **โคตรณฺยขุมโก** มีพระจักขุแจ่มใส คำว่า **สีหปฺพุพฺพตฺตกาโย** มีพระกาย เต็มบริบูรณ์ คูกายท่อนหน้าสีหะ

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๒๖ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **สุคโต** คือพระพุทธเจ้า คำว่า **สคฺตปีโน** มีพระมั่งสะเต็มบริบูรณ์ ในที่ ๗ แห่ง คำว่า **ทิมฺจฺกุสิ** มีพระองคฺคิยาว คำว่า **โลมกฺกุเปกโลโม** มีพระโคมชาติขุมละเอียด คำว่า **สมฺปนฺโนทาททาโจ** มีพระเขี้ยวขาวสมบูรณ์ คำว่า **กนกสมตฺโต** มีพระจัมมะ (หนัง) ดุจทองคำ คำว่า **นีลฺมฺหุขคฺคโลโม** มีพระโคมสีนิล (เขียวเข้ม) คำว่า **สมฺพุทฺโธ** คือพระตถาคต คำว่า **ณฺณชิวิโห** มีพระชีวหาอ่อน ขาว และหนา คำว่า **สีหฺนฺโก** มีพระหนุ (คาง) เต็มบริบูรณ์ คูกางด้านล่างสีหะ คำว่า **ชาลิกปฺปาทหตุโธ** มีช่องพระองคฺคิพระหัตถ์ และพระบาท ไม่ติดกับพระจัมมะ คำว่า **นาโธ** คือพระพุทธเจ้า คำว่า **อฺญฺหีสสีโส** มีพระเสียมิแผ่นพระอุณหิส คำว่า **อิตฺติคฺคณฺสทิตฺ** ประกอบด้วยมหานุสรณ์ลักษณะ ๓๒ ประการ คำว่า **ตํ มเหสี** พระผู้แสวงหาคุณใหญ่

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๒๗ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า **โลก** ในโลก ๓ คำว่า **พุทฺโธพุทฺโธ-ติโมโส** เสียงชมเชยว่า **พุทฺโธ พุทฺโธ** คำว่า **อติภฺลฺลโร** หาฟังได้ยาก คำว่า **พุทฺธภาโว** คือพุทธภาวะ คำว่า **กา กถา** จะพึงกล่าวอะไร คำว่า **วิภาวี** นักปราชญ์ คำว่า **วิวิธิตสฺสํ** ความปรารภนา หลายประการ คำว่า **สาธโว** สัตบุรุษ คำว่า **อิฏฺฐจํ** นำปรารภนา คำว่า **อตุถํ** ประโยชน์ทั้ง ๒ คำว่า **วหนฺตํ** ชารไว้ คำว่า **สฺตรนฺรรมฺหิตํ** เทวดาและมนุษย์บูชา คำว่า **นิพฺพุตฺติ** ไม่มีภัย คำว่า **ทกฺขิณฺณยฺย** ควรแก่อุดมทาน คำว่า **โลกานํ** สัตว์โลก คำว่า **นฺนทิวทฺตํ** ทำปิติให้เจริญ คำว่า **ทสพฺลํ** กำลังพระกาย ๑๐ และกำลังพระญาณ ๑๐ คำว่า **อสมํ** ไม่เป็นเช่นกับด้วยใครๆ ด้วยคุณมีศีลเป็นต้น

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๒๔ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า โสฬห ข้างพเจ้านั้น คำว่า นิปุลมติ จ มีปัญญาละเอียดสุขุม คำว่า สโต มีสติ คำว่า ติตฺโต เอิบอิ่ม คำว่า ทกฺโข ฉลาดในกิจ คำว่า ทิฏฐุชฺชุปฺปโย ถึงพร้อมด้วยปัญญาคือความเห็นอันตรง คำว่า อวิกฺลวีริโย มีความเพียงไม่ย่อหย่อน คำว่า โภควา สุขสมบัติอันบุคคลพึงใช้สอย คำว่า สัมภาติ มีปกติจำแนก คำว่า ติกฺโข มีปัญญาเฉียบแหลม คำว่า สฺฐโร มีความกล้า คำว่า ฐิตฺโต มีจิตตั้งมั่น คำว่า สปรหิตจโร ถึงพร้อมด้วยประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น คำว่า ทิมชีวี มีอายุยืน คำว่า อโรโค ไม่มีโรค คำว่า ษณฺโณ ถึงพร้อมด้วยลักษณะแห่งบุญ คำว่า วณฺโณ ถึงพร้อมด้วยวรรณะ คำว่า ยสฺสุสฺสี ได้แก่ ถึงพร้อมด้วยบารมี คำว่า อติพลโร ทรงไว้ซึ่งความเป็นผู้มีกำลัง คำว่า กิตฺติมา มีเกียรติศัพท์ คำว่า ขนฺตุเปโต ถึงพร้อมแล้วด้วยขันติ

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๒๕ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า สทฺธโร มีศรัทธา คำว่า ทาทงฺกุเปโต ถึงพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติ เป็นเหตุแห่งการให้ หรือว่า คำว่า สทฺธา จ ผู้เข้าถึง คำว่า ปรมลิริโร ผู้ทรงไว้ซึ่งสิริอันอุดมด้วย คำว่า วิรฺตฺโต ผู้ไม่มีราคะในกามคุณ คำว่า ลขฺชี ผู้มีความละเอียดรอบคอบ คำว่า กลฺยาณมิตฺโต ถึงพร้อมแล้วด้วยมิตรดี คำว่า อภิตถุสฺสโล ยินดียิ่งในธรรมที่เป็นบุญกุศลมีทานเป็นต้น คำว่า ปญฺจสีลาทิกฺโข ผู้สามารถรักษาศีล ๕ เป็นต้น คำว่า อปฺปิจฺโจ ไม่ปรารถนาในกามคุณมีรูป เป็นต้น คำว่า อปฺปโกโร เว้นโทษมีลักษณะอันประทุษร้าย คำว่า อติวฺชฺหทยो มีหทัยอันซื่อตรง คำว่า อิทธิมา มีฤทธิ์ คำว่า อปฺปเมยฺโย ถึงพร้อมด้วยคุณมีศีล เป็นต้น ไม่มีประมาณ คำว่า ปาสฺโส ควรแก่การสรรเสริญแห่งสัตบุรุษมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น คำว่า เปมวาโจ ผู้ถึงพร้อมด้วยวาจาอันสัตบุรุษมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นพึงรัก คำว่า สุขนฺคุณวิรู รู้ยิ่งคุณมีศีล เป็นต้นของสัตบุรุษ คำว่า มามโก บุษาคณคิมิพระพุทธเจ้าเป็นต้น คำว่า ภเวยฺย ย่อมเป็น

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๓๐ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า อิตฺถํ มีประการดังกล่าวแล้ว คำว่า อสงฺขยา พระพุทธคุณไม่สามารถนับได้ คำว่า ลกฺขณทึปฺโป ประกาศด้วยการกำหนด คำว่า สฺวกาสุ ปาวประกาศ คำว่า คาสฺสุ คาสฺสเป็นเครื่องกราบไหว้ ๒๖ คาสฺส คำว่า เอกคาสฺมปิ โคลงบทเดียว คำว่า พุโร คือพระพุทธเจ้า

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๓๑ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า จตุราปายมุตโต พ้นจากอบายทั้ง ๔ คำว่า อุตตทวยสสุส ประโยชน์ ๒ อย่าง คำว่า สาธโก ให้สำเร็จประโยชน์ คำว่า พหุพทุททาโล ข่าย คืออุปัฏฐะ^{๑๒} คำว่า ลาภี หิตสขสสุส ได้ประโยชน์เกื้อกูลและความสุข

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๓๒-๓๓ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า นรเทวานัน มนุษย์และเทวดา คำว่า อธิโป ผู้เป็นอิสระ คำว่า จตุทีปิสสุโรปิ พระราชาผู้เป็นใหญ่ในทวีป คำว่า จตุทีปวิทโห พระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นใหญ่ในทวีปทั้ง ๔ คำว่า ปุพฺพวิทโห ทวีปที่ตั้งอยู่เบื้องหน้าภูเขาสิเนรุ คำว่า อปรโคยาโน ทวีปที่ตั้งอยู่เบื้องหลังภูเขาสิเนรุ คำว่า ชมฺพฺพทีโป ทวีปมีต้นชมพูเป็นสัญลักษณ์ คำว่า อุตฺตรกฺกุ ทวีปที่ตั้งอยู่ทิศอุดรแห่งภูเขาสิเนรุ คำว่า อุตฺตรทีโป เป็นใหญ่ใน ๔ ทวีป คำว่า อนฺติมภพสฺสทําย คำว่า เทเห สรีระ (ร่างกาย) คำว่า สฺพฺพโต ผู้ประพตฺติ คำว่า ภาวนายนมารุญฺห ขึ้นสู่ยานคือวิปัสสนา คำว่า อารุพฺพา ข้ามขึ้นสู่ยาน คือไตรลักษณ์ คำว่า อณฺณํ คืออาหารหัตถผล คำว่า เสตจฺจตฺตํ บรรลุธรรมขาว คำว่า สมํ คือพระนิพพาน คำว่า เอสฺสติ จักถึง คำว่า อตฺตา พระปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ คำว่า อตฺตา หมายถึงเบญจขันธ์ คำว่า ทิมชีวิโก ผู้มีอายุยืน

สรุปคำอธิบายในคาถาที่ ๓๔ ผู้แต่งอธิบาย คำว่า สพฺพโลเกหิ เทวดาและมนุษย์ คำว่า ปุชฺโธ ควรบูชา คำว่า ภาวนาภริตฺตมโน ความว่า มีจิตยินดีในภาวนา คำว่า ชนปฺปิโย ชนทั้งปวง (ผู้นับถือ) ประพตฺติรัก คำว่า มนาโป คือ เป็นที่เจริญใจแห่งสรรพสัตว์ คำว่า กา กลาจิฉารณ ความว่า ไม่จำเป็นต้องกล่าวด้วยวาจา (หมดคำชมเชย)

๒.๖ จุดประสงค์ในการแต่ง

จุดประสงค์การแต่งคัมภีร์นัมมการฎีกา มีปรากฏอยู่ในปณามคาถา โดยผู้รจนาระบุว่า ได้รับการอาราธนาจากอุบาสกท่านหนึ่งนามว่า หม่องปู้ สันนิษฐานว่า อุบาสกท่านนี้เกิดความเลื่อมใสในบทประพันธ์แห่งคัมภีร์นัมมการ มีความประสงค์จะเชิดชูและประกาศเกียรติคุณของผู้ประพันธ์คัมภีร์นัมมการให้ประจักษ์แก่สายตาชาวโลกในโอกาสต่อไป ประกอบกับได้พบเจอพระเถระที่มีความสามารถอย่าง พระเรวตะ ที่ทรงคุณรอบด้าน โดยพิจารณาตามสร้อยนามของท่านแล้ว พอทราบได้ว่า มีความสามารถจริง

^{๑๒} อุปัฏฐะมี ๑๖ อย่าง คือ (๑) ชาติกัฏ (๒) ชรากัฏ (๓) พยาธิกัฏ (๔) มรณกัฏ (๕) ราชกัฏ (๖) โจรกัฏ (๗) อัคคิกัฏ (๘) อุทกัฏ (๙) อุมิกัฏ (คลื่น) (๑๐) กุมภิลกัฏ (จระเข้) (๑๑) อาวัณณกัฏ (๑๒) สุกฺกิกัฏ (๑๓) อิตฺตานุวาทกัฏ (๑๔) ปราณูวาทกัฏ (๑๕) ทณฺฑกัฏ (๑๖) ทุกฺคิกัฏ.

คัมภีร์นัมมการฎีกา พระเวรตะกล่าวถึง คัมภีร์นัมมการว่า โบราณจารย์ได้รจนาเก็บไว้สำหรับชนทั้งหลายเพื่อบุญและปัญญา มีการกล่าวถึงพระพุทธรูปเหมือนกัน แต่ผู้รจนาไม่ยืนยันว่า พระพุทธรูปเหมือนกัน เพราะไม่สามารถสืบค้นหาหลักฐานมาประกอบได้ จึงได้กล่าวว่า โบราณจารย์แต่งเก็บไว้ สรุปว่า วิญญูชนใคร่ครวญแล้วรู้ได้เอง ทั้งประเด็นให้คิดกันและสืบค้นกันต่อไป

ความเป็นมาก่อนเกิดการรจนาคัมภีร์นัมมการฎีกา ซึ่งเป็นการระบุนิเวศประสงคของการรจนาคัมภีร์นั่นเอง อาจแบ่งเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๑) มีผู้อารธนา หมายความว่า ผู้อารธนาเล็งเห็นว่า พระเถระรูปนี้มีความสามารถผู้รจนาต้องการบุญ แสดงให้เห็นความมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของผู้อารธนา อาจจะมีเชื้อเชื่อกับ คนไทยที่ว่า การสร้างคัมภีร์ สร้างพระพุทธรูป สร้างกุฏิ วิหาร อุโบสถ แล้วได้บุญมาก ความเชื่อเช่นนี้เป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธ

๒) มีผู้รับอารธนา หมายถึง พระเถระรูปนี้ ท่านพร้อมดำเนินการตามคำอารธนา

๓) การเลือกสรรคัมภีร์ มีเหตุผลอย่างไรถึงต้องเลือกคัมภีร์นัมมการ ผู้อารธนาเจาะจงให้รจนาขยายความคัมภีร์นี้ใช่หรือไม่ ถ้าใช่ แสดงให้เห็นว่า คัมภีร์นัมมการต้องมีความสำคัญกับชาวพม่าไม่น้อย อีกอย่างหนึ่ง พระเถระผู้รับอารธนาคัดสรรคัมภีร์เอง เห็นความสำคัญของคัมภีร์นัมมการ จึงได้รจนาคัมภีร์นัมมการฎีกา เป็นการสื่อความหมายให้เห็นว่า คัมภีร์นัมมการมีความสำคัญในสายตาของผู้รจนา ใช้จิตวิทยาในการสร้างแรงจูงใจให้กับมหาชน ได้กลับมาพิจารณาคัมภีร์นัมมการให้จริงจังมากขึ้น

๔) วัตถุประสงค์หลัก คือ ต้องการอธิบายเนื้อหาโดยย่อ แห่งคัมภีร์นัมมการ ให้พิสดารมากขึ้น เพิ่มอรรถรสรอบด้าน ที่สำคัญ คือ ประเทืองปัญญา

๒.๖ วิธีนำเสนอเนื้อหา

คัมภีร์นัมมการฎีกา ผู้แต่งนำเนื้อหาจากคัมภีร์นัมมการ เป็นคาถาๆ มาวางแล้วอธิบายไปที่ละบทๆ เน้นในเรื่องไวยากรณ์เป็นหลัก เช่นนำบทว่า สุตติ ในคาถาที่ ๑ มาวางเป็นบทตั้งแล้วอธิบายตัวอย่างเช่น

ประโยคบาลี ตตถ สุตตุนติ โสภณคมนตฺตา สุนฺทรี นํ คตฺตฺตา สมฺมา กตฺตฺตา จ สุกฺโต, โส หิ โสภณํ อริยมคฺเคน จจนฺตฺติ วุจฺจติ, สุปฺพุโป คมฺ ชาติ ต. สุตฺพุโท โสภณคฺโค. อริยมคฺคคฺมเนน ปริสุทฺธํ อนวชฺชํ เขมํ ทิสํ อสฺสขมาโน คโตติ อตฺตโค.^{๑๑}

^{๑๑} นม. ฎีกา. (บาลี) ๑/-/ ๘.

บรรดาคำเหล่านั้นคำว่า **เสด็จไปได้แล้ว (สุคติ)** ความว่า เชื่อว่า เสด็จไปได้แล้ว เพราะเสด็จไปงาม คือ เพราะเสด็จไปยังสถานที่ดี และได้แก่ เพราะเสด็จไปโดยชอบ จริงอยู่ พระผู้มีภาคพระองค์นั้น บัณฑิตเรียกว่า **สุคติ** เพราะเสด็จไปงาม ด้วยอริยมรรค สุธบพหฺนํ คมฺ ชาติตุ ปัจจัย สุตฺ ศัพท์ มีอรรถว่า งาม ความว่า ไม่เกี่ยวข้อง เสด็จไปยังทิศที่บริสุทธิ์ ไม่มีโทษ เป็นแดนเกษม

ข้อสังเกต ท่านอธิบาย **สุคติ** ศัพท์ ในลักษณะของการวิเคราะห์ศัพท์ แสดงบทพหฺนํ ชาติตุ และ ปัจจัย พร้อมทั้งแสดงความหมายไว้ชัดเจน

อีกอย่างหนึ่ง **สุคติ** ศัพท์นอกจาก จะให้ความหมายว่า เสด็จไปได้ ยังมีอีกความหมายหนึ่งว่า ตรีสวาจาที่สมควร **สุคติ** บทนี้ เป็น สุธบพหฺนํ คท ชาติตุ ในความกล่าว หรือ สนทนาโดยอาเทศ ทอักษร เป็น ค อักษร ต ปัจจัย เช่นเดียวกัน

ก่อนนำเสนอเนื้อหา ได้อธิบายถึงโครงสร้างของคณะฉันท์ในคัมภีร์นถกการไว้ก่อนทุกครั้ง ยกเว้นบทประพันธ์ที่มีโครงสร้างเดียวกัน เช่น

คาถาที่ ๑-๒

[๑]	สุคติ สุคติ เสฏฺฐิ	กุสฺสํ กุสฺสํ ชหิ
	อมตํ อมตํ สนฺตํ	อสมํ อสมํ ททํ.
[๒]	สรณํ สรณํ โลกํ	อรณํ อรณํ กรํ
	อกยํ อกยํ นํ	นายนํ นายนํ นม.๑๔

นอกจากอธิบายศัพท์ ลักษณะของการวิเคราะห์ แยกบท ชาติตุ ปัจจัย วิภัติ แล้ว เมื่อเจอประเด็นสำคัญที่ต้องการนำเสนอให้เห็นความเข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว และไม่พริ้งพริงต่ออุปสรรคที่มาขัดขวาง แสดงให้เห็นการต่อสู้ที่เป็นรูปธรรมระหว่าง พระโพธิสัตว์ กับพญามาร และเหล่าเสนามาร ความโคดเดี่ยว ในยามต้องการเพื่อน ไม่มีเพื่อน เพื่อนแท้อยู่ที่ไหน ไม่มีตัวไม่มีตน ทุกคนต่างเอาตัวรอด แม้แต่เทพเทวดาก็ตาม ในยามจับจันบางครั้งต้องพึ่งพาอาศัยตนเอง ต้องอาศัยบารมีธรรมที่ได้บำเพ็ญมาในอดีต

คัมภีร์นถกการฎีกาแสดงให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์ในวันตรัสรู้ได้ต่อสู้กับพญามารและเสนามารอย่างจริงจัง ไม่ใช่บุคลาธิษฐานอย่างที่ทราบกัน ก่อนหน้าที่จะเกิดการต่อสู้กัน เหล่าพญานาค ครุฑ เทวดา และพรหม ได้พากันมาชุมนุมอยู่ในสถานที่บำเพ็ญเพียร เมื่อมีการต่อสู้เหล่าพญานาคเป็นต้น ได้พากันหนีไปหมดเพราะกลัวต่อมรณภัย เมื่อพระโพธิสัตว์ได้ทรงชนะพญามาร

^{๑๔} นม.ฎีกา. (บาลี) ๑/-/๘.

พร้อมด้วยเหล่าเสนา มาร จึงพากันกลับมาประชุมกันอีกครั้งหนึ่ง และพากันสรรเสริญพระโพธิสัตว์ ด้วยความปีติยินดี

ประเด็นนี้ผู้รจนาได้ประพันธ์เป็นรูปฉันท์ลักษณะ ความว่า
(เนื้อหาภาษาบาลี)

ชโย หิ พุทฺธสฺส สิริมโต อโย
มารสฺส จ ปาปิโมโต ปราชโย
อุกฺโขสิสฺส โปธิมณฺเฑ ปโมทิตา
ชโย ตทา นาคคณา มหสิโน.

ชโย หิ พุทฺธสฺส สิริมโต อโย
มารสฺส จ ปาปิโมโต ปราชโย
อุกฺโขสิสฺส โปธิมณฺเฑ ปโมทิตา
ชโย ตทา สุปณฺณสํฆา มหสิโน.

ชโย หิ พุทฺธสฺส สิริมโต อโย
มารสฺส จ ปาปิโมโต ปราชโย
อุกฺโขสิสฺส โปธิมณฺเฑ ปโมทิตา
ชโย ตทา เทวคณา มหสิโน.

ชโย หิ พุทฺธสฺส สิริมโต อโย
มารสฺส จ ปาปิโมโต ปราชโย
อุกฺโขสิสฺส โปธิมณฺเฑ ปโมทิตา
ชโย ตทา พุรฺหมคณาปิ มหสิโนติ.^{๑๕}

(เนื้อหาแปลเป็นภาษาไทย)

ความจริงชัยชนะมีแก่พระพุทธเจ้าผู้มีศิริ
และความปราชัยนี้ได้มีแก่มารผู้ลามก
ในกาลนั้นหมู่นาคผู้มีศักดิ์ใหญ่บังเกิด

^{๑๕} นม. ฎีกา. (บาลี) ๑/-/ ๕๐.

ที่โพธิมณฑลได้ป่าวร้องชัยชนะ

ความจริงชัยชนะมีแก่พระพุทธเจ้าผู้มีศิริ
และความปราชัยนี้ได้มีแก่मारผู้ลามก
ในกาลนั้นหมู่ครุฑผู้มีศักดิ์ใหญ่บนเทิง
ที่โพธิมณฑลได้ป่าวร้องชัยชนะ

ความจริงชัยชนะมีแก่พระพุทธเจ้าผู้มีศิริ
และความปราชัยนี้ได้มีแก่मारผู้ลามก
ในกาลนั้นหมู่เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่บนเทิง
ที่โพธิมณฑลได้ป่าวร้องชัยชนะ

ความจริงชัยชนะมีแก่พระพุทธเจ้าผู้มีศิริ
และความปราชัยนี้ได้มีแก่मारผู้ลามก
ในกาลนั้นหมู่พรหมผู้มีศักดิ์ใหญ่บนเทิง
ที่โพธิมณฑลได้ป่าวร้องชัยชนะ

๒.๘ นิคมคาลา

เป็นบทสรุป แนะนำประวัติผู้แต่งคัมภีร์ แรงบันดาลใจในการแต่งคัมภีร์ สำหรับ
คัมภีร์นถการฎีกา แบ่งนิคมคาลาออกเป็น ๒ ส่วนคือ (๑) ส่วนเนื้อความเรียง (๒) ส่วนคาลา
ประพันธ์ แยกเป็นส่วนๆ ได้ดังนี้

๑) ส่วนเนื้อความเรียง บอกชื่อผู้แต่ง สมัยที่แต่ง ผู้ที่อาราธนา บางศัพท์แต่งผสม
เป็นบาลี-พม่า เช่น คำว่า มังคฺน-อติ มหาราชน หมายถึง พระเจ้ามังคฺน หรือ มังคฺนมหाराช คำ
ว่า มณฑล- นกเร ได้แก่ เมือง มณฑล ซึ่งปัจจุบันเมืองนี้เป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ
พม่า (เมียนมาร์) คำว่า มหิโก-อติ ปรีกิตติเต มหาราเม ได้แก่ อารามใหญ่ ปรากฏชื่อว่า มหิโก
คำว่า ตน-เทศ ตน + เทศ เทศ ศัพท์นี้สันนิษฐานหมายถึงเมืองใดเมืองหนึ่ง โดยมีศัพท์หลัง
เชื่อมกันว่า คำว่า อุตังก- นามน อุปาสกน ได้แก่ อุบาสกชื่อว่า อุตังกะ คำว่า เทสัน-
นามิกาย อุปาสิกาย ได้แก่ อุบาสิกชื่อว่า เทสัน สรุปว่า ผู้อาราธนา ในการแต่งคัมภีร์มี ๒ ท่าน คือ
อุตังกะ อุบาสก กับ เทสัน อุบาสิก ซึ่งค้านกับปณามคาลาว่า หม่องปู้ เป็นผู้อาราธนา อีกคำว่า
ศาสนา- ปุญญโงมม- อาจารย์โย โดยเฉพาะคำว่า ปุญญโงมม สันนิษฐานว่า เป็นชื่อของ

อาจารย์ท่านใดท่านหนึ่งที่เป็นชาวพม่า ผู้แต่งไม่สามารถแต่งเป็นภาษาบาลีได้โดยตรง เช่น ภาษาไทยบางคำ จำเป็นต้องแต่งเป็น ภาษาบาลีผสมคำไทย

๒) ส่วนคาถาประพันธ์

เอตุดาวดา จ

สมบุตเต จกฺวสุเส ตา	ทวิสหัสเส จตุสเส	
นวธิกาสีตียา จ	สกุกราเช จ สมบุตเต.	
สตฺตติสสทสฺส-	วสุเส พุสฺสมาสสุเสว	
กาลปฺกฺขสตฺตเม จ	พฺพุทฺธิเน สฺนิกฺขจิตา.	
เอสา จ สงฺขโรนฺเตน	ยํ ปฺญ ปฺสุตํ มยา	
อญฺญมฺปิ เตน ปฺญเเปน	ปตฺวา สมฺโพธิ	

มุตฺตม.

สํสารโต พฺหุ สตฺเต	ตารยิตฺวา ตณฺหุขํ
นิพฺพานํ สจฺฉิกาเรยฺยํ	มคฺคปฺปาณฺตฺเรน จ
สทา รกฺขนฺตุ ราชานอ	ธมฺเมเนว ปชํ อิมํ
สพฺเพ สตฺตา สฺสจํ โหนฺตุ	โฆเตนฺตุ ชินฺตาสานํ
มรฺมมรฺณเจมฺนฺสฺสา จ	สพฺพทา นินฺรปฺพุทฺทา
นิจฺจํ กลฺยาณสงฺกปฺปา	ปโปปนฺตุ สมตํ ปทฺนฺติ.

พฺพุทฺธคุณปฺปทีปิกณามิกา นมกฺการณฺทิกา สมตฺตา.

สำหรับ นิคมคาถา มีคำบางคำเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัย คือ คำว่า จกฺวสุเส แยกออกเป็น ๒ คำ คือ จกฺก + วสุส รวมเป็น จกฺก มีความหมายว่า จักร หรือ ล้อ, วสุส มีความหมายว่า ปี รวมกัน ได้ความว่า ปีจักร หรือปีล้อ ซึ่งยังไม่ชัดเจน คำว่า จกฺก จุดประสงค์ของผู้แต่งต้องการให้ความว่า จักร หรือ ล้อ ในที่นี้ หมายถึง จักรรัตนะ ได้แก่ พระพุทธรเจ้า พระธรรม และ พระสงฆ์ เมื่อว่า โดยรวม ก็คือ พระธรรมวินัย หรือพระศาสนานั้นเอง คำว่า จกฺก นี้มีปรากฏใน อรรถกถาธรรมบท เรื่องพระเทวทัต ดังมีบาลีว่า โส ภควตา “สจฺจํ กิร ตฺวํ เทวทฺตฺตํ สัมภายา ปฺรกุณฺมิ จกฺกเกทฺทายา”ติ ปุณฺโณ^{๑๖}... ความว่า พระผู้มีพระภาคตรัสถามพระเทวทัตนั้นว่า “เทวทัต เธอพยายาม เพื่อทำลายสงฆ์ ทำลายจักร จริงหรือ”

^{๑๖} พ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๑๒/๑๐๕.

คำว่า จกฺกวุตฺเต จึงได้ความหมายว่า เมื่อปีแห่งจักรรัตนะ สมบูรณ์ ถึงพร้อมแล้ว
หรือสมบูรณ์แล้วนั่นเอง